بررسی ویژه‌نامه‌های موضوعی منتشرشده فصلنامه نگین ایران

اکبر رستمی*

چکیده

مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس تا به امروز نشریات متعدد و متنوعی در زمینه جنگ عراق و ایران منتشر نموده است این فصلنامه *نگین ایران* از نخستین نشریات تخصصی حوزه تاریخ‌نگاری جنگ عراق و ایران به شمار می‌رود که از حیث اعتبار و استناد در سطح بالایی از وثاقت علمی قرار دارد و به اذعان پژوهشگران، یکی از مهم‌ترین نشریات مستند در حوزه تاریخ جنگ عراق و ایران به شمار می‌رود که در عین حالی حقایق و واقعیات تاریخ جنگ هشت ساله را مورد واکاوی قرار می‌دهد تلاش دارد رویکرد پرداخت به مسائل و موضوعات جنگ تحمیلی را به سمت وسوی درست جهت دهد. از جمله اقداماتی که از سوی مسئولان و دست‌اندرکاران این مجله به منظور تحقق هدف مزبور صورت گرفته انتشار ویژه نامه‌های تخصصی در طول ۵۳ شماره پیشین می‌باشد و تاکنون چندین عنوان ویژه‌نامه تخصصی با موضوعات مشخص در این فصلنامه به چاپ رسیده است. در این نوشتار سعی شده با نگاهی اجمالی به محتوای برخی این ویژه‌نامه‌ها که شامل پرونده‌های موضوعی جهاد سازندگی، تاریخ شفاهی، عملیات‌های کربلای۵، والفجر۸، خیبر، رمضان و واحدهای زرهی و توپخانه سپاه و قرارگاه کربلا در عملیات کربلای ۵ می‌باشد یک دید کلی از مباحث و مقالات و اسناد مرتبط با هر ویژه‌نامه به‌دست آید. علاقه‌مندان و محققان هر یک از پرونده‌های موضوعی فوق با مطالعه این نوشتار می‌توانند خلاصه موضوعات مطرح شده در هر ویژه‌نامه را مشاهده نمایند.

واژگان کلیدی: فصلنامه نگین ایران، ویژه‌نامه‌ها، تاریخ شفاهی، عملیات‌ها، یگان‌ها.

ویژه‌نامه جهاد سازندگی در جنگ عراق و ایران - فصلنامه شماره ۵۱ نگین ایران

مقدمه

جهاد سازندگی یکی از نهادهای جوشیده از انقلاب اسلامی ایران است که از بدو تأسیس توانست بسیاری از جوانان انقلابی کشور را جذب فعالیت‌های خود کند. مأموریت اولیه و اصلی محول‌شده به جهاد سازندگی بعد از تحولات ساختاری و تبدیل‌شدنش به وزارتخانه و نیز فعالیت این سازمان تا سال ۱۳۷۹ و ادغامش در وزارت کشاورزی، رسید گی به روستاها، محرومیت‌زدایی از مناطق محروم و تمرکز بر توسعه اقتصادی روستاها بوده است. جهاد سازندگی علاوه‌بر اجرای این ماموریت، در طول هشت سال دفاع مقدس نیز وظایف جدیدی را باتوجه‌به نیاز جبهه‌ها برعهده گرفت. پشتیبانی، تدارکات و امور فنی و مهندسی ازجمله نیازهای مبرم جبهه‌ها بود. دراین‌میان،

* کارشناس ارشد جغرافیا و پژوهشگر مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس

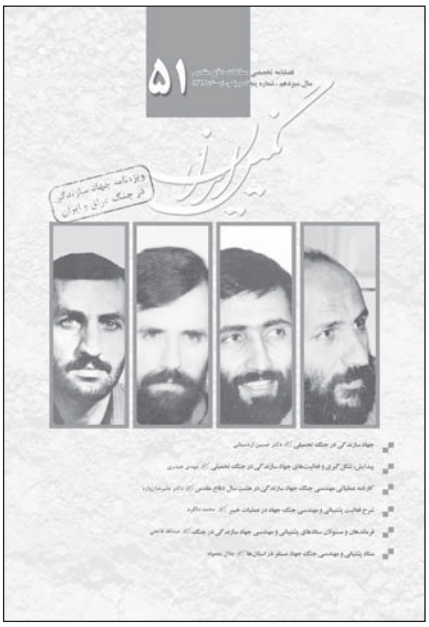

جهاد سازندگی با ویژگی‌هایی که داشت می‌توانست بیشترین نقش را در فعالیت‌های پشتیبانی و مهندسی ایفا کند، ازجمله به وجود نیروی انسانی با دانش و تجربه، دراختیار داشتن ادوات و ماشین‌آلات سنگین و نیمه‌سنگین، توان فنی در بحث تعمیر و نگهداری و...

باتوجه‌به نقش و اهمیت این یگان در دوران دفاع مقدس مقرر شد یک شماره از فصلنامه تخصصی جنگ ایران (نگین ایران) به‌صورت ویژه‌نامه جهاد چاپ شود تا گوشه‌ای از فعالیت‌های این سنگرسازان بی‌سنگر به تصویر کشیده شود. به همین منظور، ویژه‌نامه نگین ۵۱ با عنوان جهاد تهیه و منتشر گردید.

پنجاه‌ویکمین شماره فصلنامه نگین با سرمقاله دکتر حسین اردستانی با عنوان جهاد سازندگی در جنگ تحمیلی آغاز می‌شود. در این نوشتار، مدیر مسئول نشریه می‌کوشد با ذکر تاریخچه و سیر فعالیت‌های جهاد سازندگی در جنگ تحمیلی؛ اهمیت و جایگاه این نهاد را در جنگ تحمیلی نشان دهد.

اولین مقالهٔ این ویژه‌نامه نوشته مهدی حیدری کارشناس ارشد فرهنگ و ارتباطات از دانشگاه امام صادق(ع)، با عنوان "پیدایش، شکل‌گیری و فعالیت‌های جهاد سازندگی در جنگ تحمیلی" سیر شکل‌گیری جهاد و تحولات سازمانی آن را در طول جنگ عراق و ایران تبیین و تشریح می‌کند.

دومین مقاله این شماره از فصلنامه نگین "کارنامه عملیاتی مهندسیی جنگ جهادسازندگی در هشت سال دفع مقدس" نام دارد. نویسنده این مقاله دکتر علیرضا زواره از فرماندهان گردان‌های مهندسی رزمی جهاد سازندگی استان تهران در دوران دفاع مقدس می‌باشد که در این مجال کوشیده است فعالیت‌های جهاد سازندگی را در طول هشت سال جنگ تحمیلی تشریح کند. به گفته وی، پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد سازندگی در طول هشت سال دفاع مقدس همپای نیروهای نظامی ایران (ارتش و سپاه پاسداران انقلاب اسلامی) در عملیات‌های گوناگون حاضر شد و در دفاع از کشور نقش مؤثری ایفا کرد. وی بر این باور است با مرور فعالیت‌های گسترده جهاد سازندگی در عملیات‌های گوناگون، بخشی از تاریخ بازگونشده جنگ پیش روی پژوهشگران و علاقه‌مندان این حوزه قرار خواهد گرفت؛ چراکه فعالیت‌های تدارکاتی، پشتیبانی و مهندسی رزمی تکمیل‌کننده یک عملیات نظامی است و از آنجا که درخصوص فعالیت‌های جهادگران کاری جدی انجام نشده است، شرح اقدامات و فعالیت‌های جهادگران می‌تواند یکی از زمینه‌های پژوهش در تاریخ دفاع مقدس باشد.

سومین مقاله این ویژه‌نامه با عنوان "شرح فعالیت پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد در عملیات خیبر" را

محمد دلگرم فرمانده پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد استان همدان در دوران دفاع مقدس تهیه و تنظیم کرده است. به گفته وی عملیات خیبر یکی از عملیات‌های مهم نظامی ایران در دوران هشت سال دفاع مقدس بوده است که در زمستان سال ۱۳۶۲، با هدف دستیابی به جاده بصره ـ العماره در منطقه هورالعظیم اجرا شد و پشتیبانی مهندسی جنگ در آن نقش مهمی ایفا کرد.

احداث پل شناور خیبر به طول حدود ۱۴ کیلومتر به‌عنوان عقبه آبی یگان‌ها در منطقه جلویی نبرد، احداث جاده سیدالشهدا(ع) به طول ۱۴ کیلومتر به‌عنوان عقبه خشکی و احداث خاکریزهای متعدد در نقاط گوناگون منطقه عملیات، امکان پشتیبانی و تدارک نیروها را که برای حفظ مناطق تصرف‌شده در این عملیات می‌کوشیدند، فراهم کرد و سبب شد تا فرماندهان به نقش تأثیرگذار و حیاتی عملیات مهندسی بیش از گذشته پی‌ببرند و از آن پس، به توان فنی مهندسی جهاد نگاه ویژه‌ای داشته باشند.

عنوان چهارمین مقاله این ویژه‌نامه "فرماندهان و مسئولان ستادهای پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد در جنگ" می‌باشد که عبدالله فاتحی مسول حفظ و نشر اسناد جهاد سازندگی در دوران دفاع مقدس، آن را تهیه کرده است. در این نوشتار، سیر تحول مسئولیت‌ها در چندین مرحله از تاریخ تشکیل ستادهای پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد مرور و اسامی فرماندهان قرارگاه و مسئولان ستادهای مختلف جهاد سازندگی در دوران جنگ بازخوانی شده است.

پنجمین مقالهٔ این شماره فصلنامه با عنوان "ستاد پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد مستقر در استان‌ها نوشته جلال معموله معاون ستاد پشتیبانی جنگ جهاد استان همدان، به فعالیت‌های ستادی پشتیبانی جهاد استان‌ها پرداخته است. نگارنده در این مقاله عنوان کرده است که بازخوانی نقش مردم در پشتیبانی از جبهه‌ها و نقشی که ستادهای پشتیبانی جهاد استان‌ها دراین‌زمینه داشتند نیاز به دقت‌نظر پژوهشگرانه دارد تا اهمیت و نقش مؤثر آنان در تاریخ هشت سال دفاع مقدس به‌درستی تبیین شود.

وی در این مقاله بخشی از فعالیت‌های ستادهای پشتیبانی استانی جهاد سازندگی را در طول هشت سال دفاع مقدس تشریح کرده است.

ششمین و آخرین مقاله این ویژه‌نامه را محمد متقیان معاون ستاد تبلیغات و پشتیبانی جنگ جهاد استان همدان، با عنوان شهید "حسین ناجیان به روایت دیگران" تنظیم کرده است مشخصات، ویژگی‌ها، سابقه و اهم فعالیت‌های شهید ناجیان در طول دوران حیات و مسئولیتش در جهاد سازندگی، مطالب عنوان شده در این مقاله است.

گروه پژوهش فصلنامه نیز در این شماره بخشی با عنوان "پشتیبانی و مهندسی جهاد به روایت تصاویر" تهیه کرده است. در این پژوهش، تلاش شده تا بخشی از فعالیت‌های مهم مهندسی نظامی که پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد در اجرای آنها نقش اصلی را برعهده داشته است، به تصویر کشیده شود. در پایان نیز تصاویری از ابتکارات و خلاقیت‌های جهاد سازندگی گنجانده شده است.

در آخرین بخش از این ویژه‌نامه نیز "پشتیبانی و مهندسی جهاد به روایت اسناد" به همت گروه پژوهش فصلنامه درج شده است. در این پژوهش، اسناد مرتبط با عملیات احداث پل بعثت پیشروی خوانندگان قرارداده شده است تا علاقه‌مندان از حماسه پل بعثت را به‌طور مستند مرور کنند.

ویژه‌نامه تاریخ شفاهی - فصلنامه شماره ۵۰ نگین ایران

مقدمه

تاریخ شفاهی یکی از رویکردهای قابل‌اعتنا در تاریخ‌نگاری است که جوامع مختلف بنا به نیازهای فرهنگی، سیاسی و اجتماعی‌شان بدان اهتمام ورزیده‌اند. بر همین اساس، در برخی محافل، دستیابی به اطلاعات تاریخی مهم تلقی می‌شود و در بسیاری دیگر، بر تولید فراورده‌های تاریخی در تاریخ شفاهی تأکید می‌گردد. جدای از کارکرد و کاربرد آنی و آتی تاریخ شفاهی، ساختار اصلی آن به مصاحبه گره خورده است و مصاحبه‌کننده به‌عنوان طراح و مجری طرح تاریخ شفاهی بیشترین مسئولیت را در این فرایند برعهده دارد. در پژوهش‌های جنگ ایران و عراق، تاریخ شفاهی راه میان‌بری است که در آن موضوعات بنیادی و اساسی جنگ و لایه‌های زیرین آن بررسی می‌شود. همین امر سبب شده است تا جنبه پژوهشی جنگ وسعت قابل‌ملاحظه‌ای یافته و ابعاد وسیع‌تری از این رویداد بزرگ و تاریخی جست‌وجو و ثبت و ضبط شود. در مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس نیز هم‌اکنون چندین پروژه تاریخ شفاهی درحال اجرا می‌باشد و محققان و راویان مرکز درحال مصاحبه و واکاوی فرماندهان عالی دفاع مقدس هستند. به همین منظور و بنا به گستردگی و اهمیت این پروژه، دومین* ویژه‌نامه فصلنامه *نگین ایران* (*نگین۵۰*) با محوریت تاریخ شفاهی فرماندهان جنگ منتشر شد، که در ادامه به آن پرداخته خواهد شد.

اولین مقاله این شماره از فصلنامه *نگین*، شکل‌گیری سازمان رزم سپاه پاسداران در عملیات فتح‌المبین می‌باشد که دکتر حسین اردستانی مسئول مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس و راوی مرکز قرارگاه خاتم‌الانبیاء(ص) در دوران دفاع مقدس، با استفاده از مباحث مطرح‌شده در تاریخ شفاهی دکتر محسن رضایی آن را تهیه کرده است. محسن رضایی در گفت‌وگوهای خود درباره این عملیات، ابعاد و چگونگی این رویداد بزرگ را که در سرنوشت جنگ و کارآمدی سپاه پاسداران برای ایفای نقش انقلابی و قانونی‌اش تأثیری تعیین‌کننده داشت، بیان کرده است. وی مهم‌ترین مانع برای شکل‌گیری سازمان رزم سپاه پاسداران را تا پیش از این عملیات، مخالفت برخی مسئولان سپاه و نیز فرهنگ عمومی در سپاه که تشکیل تیپ و لشکر را به‌مثابه ارتشی‌شدن سپاه می‌دانستند ذکر کرده است.

دومین مقاله این ویژه‌نامه "ضدانقلاب و اشخاص مؤثر در آزادسازی سنندج و محورهای مواصلاتی" نام دارد که دکتر حسین اردستانی آن را از جلسات تاریخ شفاهی دکتر سید یحیی (رحیم) صفوی استخراج کرده است. قساوت‌ها، اعمال ضدانسانی حزب دمکرات، کومه‌له

* اولین ویژه‌نامه، *نگین شماره* ۴۶ می‌باشد.

و چریک‌های فدایی خلق در کردستان و ویژگی‌های فرماندهانی که در کردستان منشأ اثر بودند، از نکات مفید بیان‌شده در تاریخ شفاهی سردار صفوی می‌باشد که در این مقاله از آنها به‌خوبی بهره‌برداری شده است.

سومین مقاله این ویژه‌نامه را با عنوان "طراحی و اجرای عملیات طریق‌القدس" مختاری پژوهشگر و راوی مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس، از جلسات تاریخ شفاهی سردار احمد غلامپور استخراج کرده است. سردار غلامپور در مصاحبه‌های خود مطالب ارزشمندی را درباره نخستین گام آزادسازی سرزمین‌های اشغالی(عملیات آزادسازی بستان که بعدها به‌عنوان عملیات طریق‌القدس نام‌گذاری شد) بیان کرده که در این مقاله به آنها اشاره شده است. به گفته وی، در این عملیات، سپاه پاسداران با بهره‌گیری از ابتکارعمل در شناسایی و طرح‌ریزی، محور تپه‌های رملی را برای تلاش اصلی انتخاب کرد. تیپ تازه‌تأسیس ۱۴ امام حسین(ع) به فرماندهی حسین خرازی موفق شد با نفوذ به عقبه‌های دشمن، در آغاز عملیات، توپخانه‌های دشمن را تصرف کرده، شکست سنگینی را به ارتش عراق وارد کند و عملیات طریق‌القدس با همین ابتکارعمل به پیروزی رسید و سپاه پاسداران پس از گذشت یک سال از جنگ، توانایی‌های خود را در نبرد با دشمن اشغالگر به اثبات رساند.

"اتخاذ مدل چهاربعدی در عملیات‌های نیروی دریایی سپاه پاسداران" عنوان چهارمین مقاله این ویژه‌نامه است که مهدی خداوردی آن را با بهره‌گیری از جلسه چهل‌وچهارم تاریخ شفاهی سردار دکتر حسین علایی تهیه کرده‌است باتوجه‌به اینکه سردار علایی هنگام فرماندهی در نیروی دریایی از الگو و مدل چهاربعدی برای موفقیت در مأموریت‌هایشان بهره می‌برده، در این جلسه ترجیحاً محور بحث بدین موضوع سوق پیدا کرده است.

پنجمین مقاله این ویژه‌نامه را دکتر حسین احمدی عضو هیئت علمی پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی و کارشناس تاریخ شفاهی مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس با عنوان "درآمدی بر تاریخ شفاهی و مهارت‌های مصاحبه" گردآوری کرده است. وی این مقاله را بر مبنای روش تحلیلی ـ تبیینی و با هدف جمع‌بندی و برجسته‌کردن مهم‌ترین مؤلفه‌ها و ارکان تاریخ شفاهی با توجه خاص به تاریخ شفاهی دفاع مقدس تدوین کرده است.

آخرین مقاله این ویژه‌نامه را که "کارکرد مصاحبه در راویان مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ در دوران دفاع مقدس" نام دارد، آقای امیر رزاق‌زاده پژوهشگر و راوی مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس در دوران جنگ تحمیلی، تهیه و تنظیم کرده است. وی در این مقاله درصدد بیان اهمیت مصاحبه‌های راویان مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ در دوران دفاع مقدس و نقش آن در تاریخ شفاهی امروز مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس است.

در بخش معرفی کتاب این ویژه‌نامه نیز آقای یعقوب نعمتی کتاب‌های *شوروی و جنگ ایران و عراق* و *جنگ ایران و عراق از نگاه نظریه‌های روابط بین‌الملل* را معرفی کرده است

نویسنده کتاب *شوروی و جنگ ایران و عراق*، دکتر جهانگیر کرمی می‌باشد و انتشارات صفحه جدید این کتاب را در سال ۱۳۹۱ منتشر کرده است. ناظر علمی این کتاب نیز دکتر حسین اردستانی می‌باشد.

کتاب *جنگ ایران و عراق از نگاه نظریه‌های روابط بین‌الملل* به قلم دکتر امیرمحمد حاجی‌یوسفی با نظارت علمی دکتر حسین اردستانی نوشته شده و در سال ۱۳۹۲ به چاپ رسید ه است.

در بخش همایش‌های این ویژه‌نامهٔ گزارش مراسم رونمایی چهار کتاب منتشرشدهٔ مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس در پنجمین نمایشگاه ملی دفاع مقدس به قلم آقای حسین طاهری درج شده است. در مراسم رونمایی از کتاب‌ها، سردار احمد غلامپور فرمانده قرارگاه کربلا و دکتر حسین اردستانی مسئول مرکز اسناد حضور داشتند. کتاب‌هایی که در این مراسم رونمایی شدند عبارت‌اند از:

۱. *اطلس خوزستان در جنگ عراق و ایران*، نوشته ابوالقاسم حبیبی. ۲. *نظریه جنگ عادلانه*، نوشته دکتر مصطفی زهرانی. ۳. همسفر، نوشته مجید سانکهن. ۴. *جنگ ایران و عراق از دیدگاه فرماندهان صدام*، ترجمه عبدالمجید حیدری.

دومین گزارش همایش را آقای مهدی فرجی از مراسم رونمایی چهار عنوان کتاب‌های روزشمار جنگ ایران و عراق شامل:

۱.کتاب بیست‌ویکم: عملیات مسلم بن عقیل(ع). ۲. کتاب بیست‌ودوم: عملیات محرّم. ۳. کتاب بیست‌وسوم: عملیات والفجر مقدماتی. ۴. کتاب پنجاه‌وچهارم: عملیات والفجر ۱۰ تهیه کرده است.

ویژه‌نامه عملیات کربلای ۵ - فصلنامه شماره ۴۹ نگین ایران

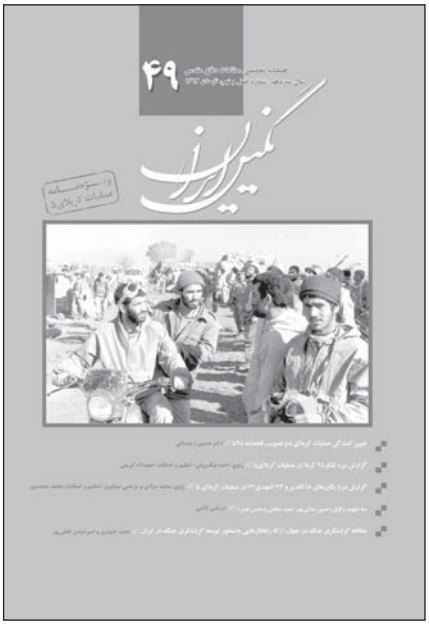

مقدمه

جو سنگین حاکم بر کشور پس از عملیات کربلای۴، ایجاب می‌کرد که عملیاتی دیگر انجام شود تا آثار نامطلوب عدم‌الفتح کربلای۴ را جبران کند؛ عملیاتی که پیروزی آن تضمین‌شده باشد و از نظر نظامی و سیاسی نیز بهترین منطقه برای اجرای چنین عملیاتی، شلمچه بود که دشمن در آن مستحکم‌ترین مواضع و موانع را ایجاد کرده بود؛ طوری‌که عبور از آنها غیرممکن می‌نمود و باتوجه‌به اصول نظامی شناخته‌شده و محاسبات کمّی، ضریب موفقیت آن بسیار کم و بالطبع تضمین پیروزی در این منطقه برای فرماندهان عملیات غیرممکن بود؛ امّا ضرورت انکار ناشدنی ادامه جنگ در آن موقعیت و لزوم تسریع در تصمیم‌گیری پس از عملیات کربلای۴، سبب شد که صرفاً برای انجام دادن تکلیف و با امید به نصرت الهی، همه نیروهای خودی اعم از رزمندگان و فرماندهان خود را برای عملیات بزرگ کربلای۵ آماده کنند منطقه شلمچه به‌دلیل اهمیت سیاسی و نظامی‌اش که در واقع یکی از معابر وصولی شهر بصره به شمار می‌رفت، همواره جزء اهداف قوای نظامی جمهوری اسلامی ایران بود. درصورت تسلط بر این منطقه، جمهوری اسلامی می‌توانست برتری خود را در جنگ به اثبات برساند.

به‌منظور واکاوی بیشتر و تبیین وجوه مختلف عملیات کربلای۵، مقرر شد که یک شماره (۴۹) از فصلنامه *نگین* به این عملیات اختصاص یابد. در این

ویژه‌نامه در بخش مقالات، ۵ عنوان مقاله چاپ شده است که به‌ترتیب عبارت‌اند از:

۱. "تعیین‌کنندگی عملیات کربلای۵ و تصویب قطعنامه۵۹۸" نوشته حسین دکتر اردستانی رئیس مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس؛ در این مقاله عنوان شده است که بعد از پیروزی فاو که موجب برهم‌خوردن موازنه به نفع ایران گردید و عراق را ازلحاظ سیاسی، نظامی و روانی در موضع انفعال قرار داد، ضرورت داشت در اقدام دیگری با در نظر گرفتن اهداف راهبردی، سرنوشت جنگ به نقطهٔ نهایی هدایت شود. برای این منظور، منطقهٔ جدید باید شرایطی داشت که هدف‌های مورد نظر در آن محقق شود، منطقهٔ عمومی بصره در جنوب، مهم‌ترین زمینی بود که از تابستان سال ۱۳۶۱، همواره برای حملات بزرگ و سرنوشت‌ساز مورد نظر فرماندهان قرار می‌گرفت. پس از تصرف فاو در عملیات والفجر۸، منطقه شرق بصره و نواحی نزدیک به آن به‌عنوان هدف اصلی راهبرد نظامی ایران انتخاب شد، اما در عملیات کربلای۴، به‌دلیل لورفتن محورهای حمله، عملیات بیش از چند ساعت ادامه نیافت و فرماندهان از ادامهٔ عملیات جلوگیری کردند. در فلش‌های حمله کربلای۴، تجربه موفق لشکر۵۷ ابوالفضل و لشکر۱۹ فجر در محور شلمچه، ذهن محسن رضایی فرمانده سپاه را به خود معطوف ساخته بود و به نظر می‌رسید که با انتخاب سمت حمله برخلاف مواضع و خطوط دفاعی عراق که به‌شکل شرقی - غربی آرایش یافته بود، با حمله از شمال به جنوب، امکان تسلط بر استحکامات منطقه شلمچه وجود داشته باشد. براین‌اساس، عملیات کربلای۵ که نشان‌دهندهٔ انعطاف‌پذیری سازمان سپاه و اوج خلاقیت و جسارت فرماندهانش در تصمیم‌گیری و فرماندهی در وضعیت‌های بحرانی بود، انجام شد. در این مقاله، طرح‌ریزی و اجرای عملیات کربلای۵ و تأثیر تهدید منطقه شرق بصره در ادامه پیروزی ایران در فاو و تغییر موازنه جنگ به سود ایران بررسی شده است.

۲. "گزارش نبرد لشکر ۲۵ کربلا در عملیات کربلای۵" به قلم حجت‌الله کریمی کارشناس ارشد تاریخ و پژوهشگر مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس؛ این مقاله با محوریت گزارش راوی لشکر۲۵ کربلا (احمد نیک‌روش) و بهره‌گیری از منابع تکمیلی دیگر، به تشریح عملکرد لشکر۲۵ کربلا در عملیات کربلای۵ پرداخته است. در این مقاله چنین ذکر شده است که فرمانده کل سپاه که کلید موفقیت عملیات کربلای۵ را در تصرف نوک کانال ماهی می‌دانست، در آخرین لحظات قبل از عملیات، مأموریت اصلی لشکر۲۵ را تغییر داد (در بحث‌های پیش از اجرای عملیات کربلای۵، این یگان به‌عنوان یگان دنبال پشتیبانِ لشکر۴۱ ثارالله تعیین شده بود و مأموریت داشت پس از تأمین سرپل توسط لشکر۴۱، در غرب کانال ماهی، از این لشکر عبور کند و ضمن تصرف سرپل، به‌سمت چپ گسترش یابد)؛ مأموریت جدید لشکر۲۵ کربلا اولویت‌دادن به پیشروی در حاشیه غرب کانال ماهی و الحاق با لشکر۳۱ بود، که باتوجه‌به حساسیت این منطقه، نبرد سهمگینی میان نیروهای خودی و دشمن در آنجا درگرفت.

۳. "گزارش نبرد یگان‌های ۱۸ الغدیر و ۳۳ المهدی(عج) در عملیات کربلای۵" نوشته محمد محمدپور پژوهشگر مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس؛ این مقاله با استناد به گزارش راویانی که هنگام عملیات مأمور ثبت و ضبط وقایع در کنار فرماندهان یگان‌ها بوده‌اند (مجید مرادی و مرتضی میناپرور) و اسناد و مکتوبات موجود در مرکز

اسناد و تحقیقات دفاع مقدس گردآوری شده است. در این مقاله این‌طور مطرح شده است که در عملیات کربلای۵، قرارگاه کربلا مأموریت اصلی عملیات را با تصرف جای پا و فراهم ساختن مقدمات عبور قرارگاه‌های دیگر برعهده داشت و اتصال سیل‌بندهای موجود در آب‌گرفتگی شرق کانال ماهی با زمین جنوب پاسگاه زید موجب می‌شد که شرق کانال ماهی و عقبه یگان‌های خودی و درنهایت کلیت عملیات با تهدید جدی دشمن مواجه شود. برای مقابله با این تهدید، حرکتی با اختلاف ۹۰ درجه از محور کانال ماهی به‌سمت غرب موسوم به حرکت "جناح راست" طرح‌ریزی شد. درقالب این حرکت، دو یگان ۱۸ الغدیر و۳۳ المهدی(عج)، مأموریت تأمین جناح راست و عقبه کلی عملیات را به عهده گرفتند. بررسی و مطالعه سابقه این یگان‌ها، شرح عملکرد و میزان تأثیرگذاری آنها در عملیات کربلای۵، تحت عنوان "جناح راست عملیات" از موضوعات اصلی مطرح شده در این مقاله است.

۴. "سه شهید راوی" به قلم مرتضی قاضی؛ این مقاله برگرفته از کتاب زندگینامه سه شهید راوی؛ حسین جلائی‌پور، حمید صالحی و محسن فیض می‌باشد که کار نگارش آن در گروه بررسی‌های جامعه‌محور مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس پایان یافته است. در این نوشتار، ابتدا زندگینامه سه شهید به اختصار بیان شده و سپس گزارشی از فعالیت آنان در این مرکز براساس گزارش‌های مندرج در دفترچه‌های راوی و نوار کاست‌های ضبط‌شده توسط این سه شهید، تهیه و ارائه شده است.

۵. "مطالعهٔ گردشگری جنگ در جهان"؛ارائه راهکارهایی به‌منظور توسعه گردشگری جنگ در ایران موضوع پنجمین مقالهٔ این ویژه‌نامه است که آن را مجید حیدری و امیرعباس نجفی‌پور دانشجویان کارشناسی ارشد مدیریت گردشگری (گرایش برنامه‌ریزی توسعه) دانشگاه علامه طباطبایی تهران گردآوری کرده‌اند. در این مقاله عنوان شده است که گردشگری جنگ و جاذبه‌های مرتبط با آن به‌عنوان یکی از فرصت‌های مناسب برای هر کشوری، می‌تواند سالانه بدون توجه به زمانی خاص موجب جذب گردشگران و بازید آنان از مناطق جنگی شود. جنگ تحمیلی رژیم بعثی عراق علیه نظام جمهوری اسلامی ایران یکی از جنگ‌هایی است که برای گردشگران قابل‌توجه می‌باشد. هنگام حضور گردشگران در کشور و بازدیدشان از مناطق جنگی، می‌توان آن را با فرهنگ شهادت و ایثار آشنا کرد.

در بخش ترجمه این ویژه‌نامه نیز اثر گیدون گرا با عنوان "جنگ ایران و عراق" درج شده است که عبدالمجید حیدری پژوهشگر مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس آن را ترجمه کرده است.

در بخش اسناد این ویژه‌نامه، امیر چیذری عضو هیئت علمی دانشگاه امام حسین(ع)، و براساس اسناد موجود در مرکز اسناد وتحقیقات دفاع مقدس، سایر منابع مکتوب و مصاحبه با صاحب‌نظران به روش توصیفی ـ تحلیلی، استحکامات و موانع احداث‌شده توسط واحد مهندسی عراق در منطقه عملیاتی کربلای۵ را در دو مقطع زمانی عملیات بیت‌المقدس تا آستانه عملیات کربلای۵ بررسی کرده است. همچنین در این مقاله عنوان شده است که سیر توسعه استحکامات و موانع به‌دست عراقی‌ها و استفاده بهینه دشمن از این موانع، در جنگ تحمیلی آن‌چنان تأثیرگذار بود که پس از عملیات کربلای۵، موجب تغییر راهبرد عملیاتی ایران از جنوب به شمال‌غرب شد.

در بخش گزارش این ویژه‌نامه، خلاصه گزارش

نشست کارشناسانهٔ بررسی نقش بسیج در لشکر۱۷ علی‌بن‌ابی‌طالب(ع) در دوران دفاع مقدس آمده است که سردار سرتیپ دوم پاسدار احمد فتوحی در مردادماه ۱۳۹۳ در قم آن را ارائه کرده است. تنظیم و آماده‌سازی این گزارش را دکتر حسین اردستانی و یحیی نیازی انجام داده‌اند.

در قسمت معرفی کتاب این ویژه‌نامه نیز آقای یعقوب نعمتی کتاب *تجزیه و تحلیل استراتژی نظامی عراق در جنگ با جمهوری اسلامی ایران* را معرفی کرده است. این کتاب ازجمله آثار برجسته‌ای است که با هدف تبیین و بررسی اجزا و عناصر راهبرد نظامی عراق در طول جنگ با ایران، نوشته شده است. دکتر فرهاد درویشی سه‌تلانی با نظارت علمی دکتر حسین اردستانی این کتاب را تألیف کرده و مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس در سال ۱۳۹۳، آن را منتشر ساخته است.

در بخش بررسی و نقد کتاب نیز خانم زهرا ناظری گزارش نشست نقد و بررسی کتاب *دیپلماسی ایران و قطعنامه۵۹۸* را تهیه و تنظیم کرده است. این کتاب به قلم دکتر ایرج همتی و داوود صفایی فسخودی نوشته شده و مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس آن را چاپ کرده است. در این کتاب، رفتار دیپلماسی ایران در سیر روند حل‌وفصل دیپلماتیک جنگ و در چارچوب قطعنامه۵۹۸ در دو محور اصلی بررسی شده است. در اول مهرماه سال جاری، جلسه نقد و بررسی این کتاب با حضور مؤلفان اثر، منتقدان و اصحاب قلم در مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس برگزار شد.

ویژه‌نامه عملیات والفجر۸- فصلنامه شماره ۴۸ نگین ایران

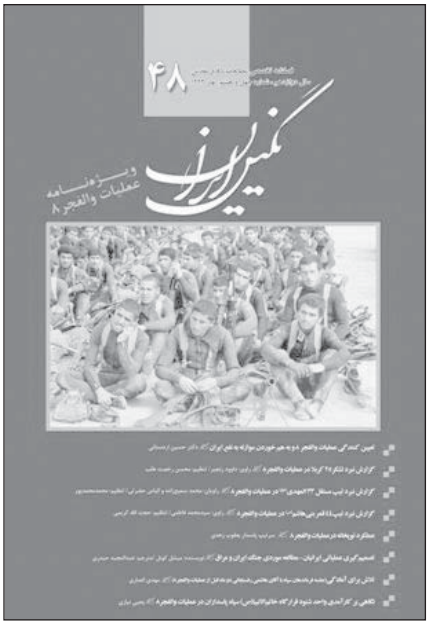

مقدمه:

هرچه جنگ ایران و عراق، ادامه می‌یافت، حفظ ابتکارعمل و اجرای عملیات‌های بزرگ، نقش تعیین‌کننده‌تری در تغییر موازنهٔ سیاسی ـ نظامی جنگ داشت. تغییر موازنه نیز بستگی بسیار به عملیاتی داشت که اجرای آن به انهدام گستره ارتش عراق و تصرف زمین‌های راهبردی می‌انجامید بنابراین عملیات والفجر۸، برای تحقق راهبرد تنبیه متجاوز در بعد نظامی و به‌ویژه در بعد سیاسی اهمیت بسیاری داشت.

مهم‌ترین هدف‌های سیاسی ـ نظامی این عملیات عبارت بودند از: ۱. تصرف شهر فاو. ۲. تسلط بر اروندرود. ۳. تهدید بندر ام‌القصر. ۴. هم‌مرزی با کویت. ۵. مسدودکردن راه ورود عراق به خلیج‌فارس. ۶. تأمین خور موسی و امکان تردد کشتی‌ها به بندر امام خمینی.۷. انهدام سکوهای پرتاب موشک عراق در منطقه فاو.

به‌منظور واکاوی بیشتر این عملیات و تبیین وجوه مختلف آن مقرر شد که یک ویژه‌نامه (شماره ۴۸) از فصلنامه نگین به این عملیات اختصاصی یابد.

در این ویژه‌نامه در بخش مقالات ۶ عنوان مقاله چاپ شده است:

اولین مقاله مندرج در این ویژه‌نامهٔ بیانات مقام معظم رهبری در زیارتگاه شهدای مناطق عملیاتی جنوب می‌باشد. ایشان در تاریخ ۶ فروردین ۱۳۹۳، با حضور در در زیارتگاه شهدای مناطق عملیاتی جنوب و یادمان شهدای منطقه مارد در شرق کارون، ضمن تبیین اهمیت بازدید از مناطق جنگی، ضرورت استمرار این حرکت فرهنگی را به مسئولان و مردم یادآور شدند. همچنین گروه پژوهش فصلنامه متن سخنرانی رهبر معظم انقلاب را در یادمان شهدای عملیات ثامن‌الائمه(ع) به نقل از وبگاه ایشان در ادامه این مقاله کرده است.

دومین مقاله این شماره از فصلنامه نگین، "تعیین‌کنندگی عملیات والفجر۸ و به‌هم‌خوردن موازنه به نفع ایران" نوشته حسین دکتر اردستانی رئیس مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس است. در این پژوهش، سیر طرح‌ریزی و اجرای عملیات والفجر۸ بیان شده و تأثیر فتح فاو در تغییر موازنهٔ جنگ به سود ایران بررسی گردیده است. نویسنده در این مقاله یادآور شده است که پس از فتح خرمشهر، عملیات‌های خیبر و بدر (به‌خصوص عملیات خیبر) موجب انفعال عراق و برتری جمهوری اسلامی ایران شد؛ اما هیچ‌یک از عملیات‌های انجام‌شده در مقطع پس از فتح خرمشهر تا فاو، نتایجی در پی نداشت که بتواند برتری تعیین‌کننده‌ای را نصیب ایران کند؛ ازاین‌رو، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی پس از یک سال اقدامات فشرده، عملیات والفجر۸ را در بهمن‌ماه ۱۳۶۴ در منطقهٔ فاو اجرا کرد.

ابتکار ویژهٔ این اقدام، عبور از اروندرود و فریب ارتش عراق از سمت اصلی حمله و پدیدهٔ جدیدی به نام غواص بود. عبور از رودخانهٔ اروند آن‌هم با ابتدایی‌ترین تجهیزات و امکانات، از نبوغ و انگیزهٔ پایان‌ناپذیری حکایت می‌کرد که نتایج ارزشمندی را به‌همراه داشت. ارتش عراق که تصور نمی‌کرد عبور از اروندرود امکان‌پذیر باشد، در حالت غافلگیری مطلق با این اقدام مواجه شد و ناگزیر با واگذارکردن شهر فاو، در پشت کارخانهٔ نمک ـ که در شمال شهر قرار داشت ـ مواضع پدافندی اتخاذ کرد و با آنکه حملات بسیاری را در مدت ۷۵ روز انجام داد، موفقیتی کسب نکرد.

سومین مقاله این ویژه‌نامه گردآوری و تنظیم "گزارش نبرد لشکر۲۵ کربلا در عملیات والفجر۸" نوشته داوود رنجبر راوی مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ در لشکر۲۵ کربلا است. محسن رخصت‌طلب گزارش راوی مرکز را که در سال ۱۳۶۴ حین اجرای عملیات والفجر۸، تهیه شده، به قلم خود گردآوری و تنظیم کرده است. در این مقاله اقدامات لشکر۲۵ کربلا قبل از عملیات والفجر۸، حین آماده‌سازی منطقه، انتقال امکانات، شناسایی‌ها، اجرای عملیات عبور، مراحل عملیات و مقابله با پاتک‌های دشمن تا تثبیت عملیات بیان شده است. در این گزارش مهم‌ترین ویژگی لشکر۲۵ کربلا در عملیات والفجر۸، ادغام یک تیپ زرهی و یک تیپ پیاده با این یگان و تبدیل‌شدن آن به لشکر ویژه ۲۵ کربلا ذکر شده است. از آنجایی که این لشکر بیش از یک سال در هورالهویزه مستقر بود و عملیات‌های آفندی و پدافندی متعددی انجام داده و از آمادگی رزمی بسیار بالای آبی ـ خاکی برخوردار بود، فرمانده کل سپاه پاسداران در طرح عملیات والفجر۸ حساس‌ترین مأموریت این عملیات را به این لشکر واگذار کرد.

در چهارمین مقاله این ویژه‌نامه با عنوان "گزارش نبرد تیپ مستقل ۳۳ المهدی(عج) در عملیات والفجر۸" محمد محمدپور پژوهشگر مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس، عملکرد تیپ۳۳ المهدی(عج) در عملیات والفجر۸ را شرح داده است. وی این مقاله را براساس گزارش عملیات راوی

قرارگاه نوح در عملیات والفجر۸ (الیاس حضرتی) تهیه و تنظیم کرده است.

در این مقاله، راوی مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ در تیپ مستقل المهدی(عج) (سمیع‌زاده) می‌باشد که با حضور در مقرهای فرماندهی و همراهی شبانه‌روزی با فرمانده این تیپ (جعفر اسدی) اقدام به ثبت و ضبط مراحل مختلف عملیات از طرح‌ریزی، شناسایی، هدایت و اجرای عملیات کرده و پس از عملیات نیز به جمع‌آوری اسناد و مصاحبه با تعدادی از دست‌اندرکاران مؤثر تیپ۳۳ المهدی(عج) پرداخته است. وی سپس با استفاده از یادداشت‌ها، نوارها و اسناد جمع‌آوری‌شده، گزارش این عملیات را تدوین کرده است.

پنجمین مقاله این ویژه‌نامه را حجت‌الله کریمی کارشناس و پژوهشگر مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس با عنوان "گزارش نبرد تیپ۴۴ قمر بنی‌هاشم(ع) در عملیات والفجر۸" گردآوری و تنظیم کرده است. وی عملکرد تیپ۴۴ قمر بنی‌هاشم(ع) را در عملیات والفجر۸ از زمان ورود به منطقهٔ عملیات و شروع اقدامات شناسایی، مهندسی و... تا تثبیت خط پدافندی در خط حد محول‌شده به این یگان براساس گزارش سید محمد فاطمی راوی مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ در تیپ۴۴ قمر بنی‌هاشم(ع) در عملیات والفجر۸، بیان کرده است. در این مقاله ذکر شده است که تیپ۴۴ قمر بنی‌هاشم(ع) براساس مأموریتی که در اوایل دی‌ماه ۱۳۶۴ به این یگان ابلاغ شد، با ۶ گردان و با هدف تأمین و حفظ جناح راست عملیات، در عملیات والفجر۸ شرکت کرد. این یگان یکی از موفق‌ترین یگان‌ها در محور عملیاتی البحار بود و موفق شد در شب اول عملیات با ۳ گردان، ۱۰۰ درصد اهداف را تصرف کند. در ادامهٔ عملیات نیز نیروهای این یگان با مقاومت دربرابر پاتک‌های دشمن به‌مدت ۱۲ روز، از پیشروی نیروهای ارتش عراق جلوگیری کردند تا اینکه خط پدافندی تثبیت شد.

آخرین اثر از بخش مقالات این ویژه‌نامه "عملکرد توپخانه در عملیات والفجر۸" می‌باشد. که سرتیپ پاسدار یعقوب زهدی جانشین توپخانه سپاه پاسداران در عملیات والفجر۸، آن را تدوین کرده است. وی در این مقاله بیان کرده است که توپخانهٔ سپاه در این عملیات، طرح‌ریزی و هدایت آتش پشتیبانی از عملیات را با به‌کارگیری ۱۷ گردان توپخانهٔ سازمانی و ۱۵ گردان توپخانهٔ مأمور از ارتش انجام می‌داد. در طرح مانور این عملیات، به‌منظور ایجاد فرصت و فراهم‌کردن چتر آتش برای عبور یگان‌های مانوری، اتکای زیادی به توپخانه بود، طوری‌که فرمانده عملیات (محسن رضایی) سه روز اول عملیات را متعلق به توپخانه می‌دانست. از سوی دیگر، وضعیت زمین دشمن و شکل و امتداد جاده‌های عقبهٔ نیروهای پاتک‌کننده، امکان زیر آتش قراردادن عمق منطقه دشمن و انهدام یگان‌های درحال حرکت از بصره به فاو را برای توپخانهٔ خودی ایجاد کرده بود. سرتیپ زهدی در ادامه این مقاله خاطرنشان شده است که فرماندهان و طراحان آتش توپخانهٔ سپاه با حداکثر استفاده از موقعیت به‌دست‌آمده و بهره‌گیری مبتکرانه از مقدورات موجود توانستند با انهدام تجهیزات و واردآوردن تلفات سنگین به ارتش عراق، در حرکات یگان‌های عراقی اختلال ایجاد کنند و علاوه‌بر آن، از ده روز عملیات آفندی و هفتادوپنج روز عملیات پدافندی نیروهای خودی پشتیبانی کنند، طوری‌که تحلیل‌گران نظامی به‌اتفاق، توپخانه را یکی از ارکان موفقیت عملیات والفجر۸ می‌دانند.

در بخش ترجمه این ویژه‌نامه مقاله‌ای از میشل کونل با عنوان "تصمیم‌گیری عملیاتی ایرانیان؛ مطالعه

موردی جنگ ایران و عراق"، درج شده که عبدالمجید حیدری پژوهشگر مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس، کار ترجمه آن را برعهده داشته است. در این مقاله به سیر تصمیم‌گیری نظامی ایرانیان در سطح عملیاتی پرداخته شده و ضمن مطالعه فرایندها و عوامل گوناگون تأثیرگذار در تصمیمات فرماندهان نظامی ایران در چهار عملیات مهم این کشور در طول جنگ با عراق، آنچه که از این عملیات‌ها می‌توان درباره تصمیم‌گیری‌های نظامی امروز ایرانیان برداشت کرد، به‌طور خاص بررسی شده است. برخی برداشت‌های مهم این مطالعه به شرح زیر است:

۱. فرماندهان نظامی ایران برخلاف برخی همتایان منطقه‌ای‌شان، تاحدی انعطاف‌پذیرند و در عملیات‌ها ابتکارعمل‌هایی از خود نشان می‌دهند.

۲. مشکلات مربوط به هماهنگی همچنان نیروهای نظامی ایران را آزار می‌دهد، ولی ایرانیان به این مشکلات پی برده و گام‌هایی برای کاهش شکاف بین نیروهای مختلف نظامی‌شان برداشته‌اند.

۳. ایرانیان از زمین، زمان و شرایط جوّی برای جبران کمبود تجهیزاتی و تقویت قابلیت مقاومت نیروهایشان دربرابر دشمن استفاده می‌کنند.

۴. عملیات‌های ممانعتی و فریب جایگاه ویژه‌ای در طرح‌ریزی عملیاتی ایرانیان دارند.

۵. بازیگران سیاسی داخلی و نمایندگان خارجی آنها می‌توانند تأثیر مهم و گاه تعیین‌کننده‌ای بر فرایند تصمیم‌گیری عملیاتی ایرانیان داشته باشند.

در بخش گزارش این ویژه‌نامه با عنوان "تلاش برای آمادگی"، به جلسه فرماندهان سپاه با آقای هاشمی رفسنجانی (جانشین فرمانده کل قوا) دو ماه قبل از عملیات والفجر۸ اشاره شده است. این گزارش را مهدی انصاری راوی مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس و پژوهشگر جنگ ایران و عراق، تنظیم کرده است. در این گزارش آمده است که درپی قطعی‌شدن انتخاب منطقه فاو برای عملیات بزرگ سال ۱۳۶۴ و تلاش گسترده سپاه پاسداران برای آماده‌سازی زمینه اجرای آن، فرماندهان رده‌اول عملیاتی سپاه پاسداران در جلسه‌ای طولانی با جانشین فرمانده کل قوا و رئیس ستاد پشتیبانی جنگ، کمبودها و مشکلات خود را درزمینهٔ نیرو و تجهیزات اعلام کردند و خواستار رفع مشکلات و تأمین نیازهایشان شدند. آنان همچنین درباره اقدامات انجام‌شده و کارهای باقیمانده برای اجرای عملیات به آقای هاشمی رفسنجانی گزارش دادند. جانشین فرمانده کل قوا نیز با اعلام اینکه اصل، عملیات فاو است و هر آنچه را که بخواهد مانع اجرای آن شود نمی‌پذیریم، ضمن بیان محدودیت‌های موجود، قول دادند که درحد مقدورات، نیازهای عملیات تأمین شود.

در بخش اسناد این ویژه‌نامه نیز مقاله‌ای با عنوان "نگاهی به کارآمدی واحد شنود قرارگاه خاتم الانبیا(ص) سپاه پاسداران در عملیات والفجر۸" درج شده است که یحیی نیازی مدیر گروه مطالعات جامعه‌محور مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس آن را تهیه کرده است. در این مقاله، ابتدا عناوین فنی مثل شنود و عملیات جست‌وجو تعریف شده و سپس کارکردهای تاکتیکی واحدهای شنود برای دریافت اطلاعات از دشمن به‌اختصار دسته‌بندی و شرح داده شده است. در ادامه مقاله، به‌طور مختصر به پیشینه شنود در یگان‌های رزم سپاه پاسداران و چگونگی شکل‌گیری آن در دوران دفاع مقدس اشاره شده است. درنهایت نیز به‌طور نسبتاً مفصل و گاه با ذکر جزئیات، برخی کارکردهای واحد شنود قرارگاه خاتم‌الانبیا(ص) سپاه پاسداران در عملیات والفجر۸ بیان شده و عملکرد

این یگان بررسی و ارزیابی گردیده است. در این بررسی، اسناد و منابع موجود در آرشیو مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس منبع اصلی تدوین مقاله بوده و در به‌کارگیری آنها اهتمام جدی شده است.

در بخش همایش‌های این ویژه‌نامه نیز گزارش رونمایی از کتاب *دیپلماسی ایران و قطعنامه۵۹۸* آمده که خانم زهرا ناظری آن را تنظیم کرده است. کتاب *دیپلماسی ایران و قطعنامهٔ۵۹۸* نوشته دکتر ایرج همتی و داوود صفایی در تاریخ ۱۷ اردیبهشت ۱۳۹۳ در نمایشگاه کتاب تهران، رونمایی شد. این کتاب به‌همت مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس انتشار یافته است. در مراسم رونمایی از این کتاب که با حضور اندیشمندان، پژوهشگران، نویسندگان و اصحاب قلم برگزار شد، دکتر ایرج همتی و داوود صفایی نویسندگان کتاب و مجید مختاری ناظر کتاب و پژوهشگر و راوی جنگ، مطالبی بیان کردند.

در بخش معرفی کتاب این ویژه‌نامه، کتاب *سیاست خارجی لیبی در جنگ ایران و عراق* معرفی شده است. نویسنده این کتاب دکتر احمد سلطانی‌نژاد عضو هیئت علمی دانشگاه تربیت مدرس می‌باشد. وی در این پژوهش دگرگونی‌های سیاست خارجی لیبی را در طول جنگ تحمیلی عراق علیه ایران بررسی کرده است. این کتاب با همکاری دکتر مرتضی نورمحمدی عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبایی و نظارت علمی دکتر حسین اردستانی در سال ۱۳۹۲، در ۱۳۵ صفحه و در قطع وزیری انتشار یافته است.

در بخش بررسی و نقد کتاب این ویژه‌نامه نیز سعید سرمدی راوی مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس و پژوهشگر جنگ ایران و عراق، اطلس *"آذربایجان غربی در جنگ با ضدانقلاب و دفاع مقدس"* نوشته رضا صادقی را بررسی و نقد کرده است.

ویژه‌نامه قرارگاه کربلا در عملیات کربلای۵- فصلنامه شماره ۴۷ نگین ایران

مقدمه

یکی از دشوارترین و به‌یادماندنی‌ترین عملیات‌های دوران جنگ، عملیات کربلای ۵ است که در منطقه غرب خرمشهر و در محور شلمچه به‌سوی بصره انجام شد. در این عملیات، نیروهای خودی توانستند تلفات و خسارات بسیاری به ارتش عراق وارد کنند.

در این عملیات، باتوجه‌به اینکه اجرای عملیات در شلمچه، زمین پنج‌ضلعی، کانال پرورش ماهی و پاسگاه بوبیان، درمجموع یک مأموریت واحد تلقی می‌شد، مقرر گردید که قرارگاه کربلا جای پای اولیه را تصرف کند، سپس قرارگاه‌های قدس و نجف وارد عمل شده، در عمق منطقه دشمن نفوذ کنند. به همین منظور،

سازمان رزم قرارگاه کربلا در منطقه شلمچه ایجاد شد و سردار غلامپور به‌عنوان فرمانده این قرارگاه منصوب گردید. یگان‌های تحت‌امر این قرارگاه لشکرهای۲۵ کربلا، ۱۹ فجر، ۴۱ ثارالله، ۳۱ عاشورا، ۱۰ سیدالشهدا، ۵ نصر و ۲۱ امام رضا(ع) و تیپ‌های ۱۲ قائم(عج) و ۱۸ الغدیر، تیپ مهندسی جوادالائمه(ع)، لشکر مهندسی ۴۲ قدر و جهادهای استان فارس و کرمان و جهاد نجف‌آباد بودند.

در این ویژه‌نامه شش عنوان مقاله چاپ شده است؛ مقاله اول با عنوان "مشخصه‌های تاکتیکی و تأثیرات راهبردی عملیات کربلای۵"، متن سخنرانی سردار سرلشکر غلامعلی رشید در جمع پیشکسوتان دفاع مقدس در مسجد حضرت ولی‌عصر(عج) در تاریخ ۶ اسفند ۱۳۹۲ می باشد. سردار رشید در طول این سخنرانی، سیر تصمیم‌گیری فرماندهان سپاه برای اجرای عملیات‌های تعیین‌کننده و به‌کارگیری ۵۰۰ گردان نیرو علیه دشمن در دوره ۱۴ ماهه سال ۱۳۶۴ تا پایان سال ۱۳۶۵ را بررسی و به مشخصه‌های عملیات کربلای۵ و تأثیر راهبردی آن در جنگ را تبیین کرده است.

مقاله دوم با عنوان "چند پرسش درباره عملیات کربلای۵" حاصل گفت‌وگوی مجید مختاری با سردار غلامپور فرمانده قرارگاه کربلا، می‌باشد. در این مقاله به نقش تأثیرگذار سردار غلامپور در آماده‌سازی و اجرای عملیات کربلای۵ اشاره شده و حوادثی که در طول دوره آماده‌سازی و اجرای این عملیات در منطقه عملیاتی شلمچه اتفاق افتاد، با بیان شیرین و شیوای سردار غلامپور ذکر شده است.

مقاله سوم این ویژه‌نامه با عنوان "پابه‌پای احمد غلامپور در عملیات کربلای۵" نوشته مجید مختاری است. در این مقاله، نویسنده که از راویان باسابقه مرکز می‌باشد و در طول دو هفته آمادگی قرارگاه کربلا برای اجرای عملیات سرنوشت‌ساز کربلای۵ در کنار آقای غلامپور حضوری مستمر داشته به بیان خاطرات تلخ و شیرین، فرازونشیب‌ها، سختی‌ها، بحث‌ها و حوادث این دو هفته پرداخته است.

مقاله چهارم این ویژه‌نامه "گزارش نبرد لشکر۱۰ سید الشهدا(ع) در عملیات کربلای۵" می‌باشد که براساس گزارش راوی مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ در لشکر۱۰ سید الشهدا(ع) و با بهره‌گیری از سایر گزارش‌های قرارگاه‌ها نوشته و تکمیل شده است. یدالله ایزدی راوی مرکز در عملیات کربلای۵، گزارش نبرد لشکر۱۰ سید الشهدا(ع) را ـ که یکی از موفق‌ترین یگان‌های شرکت‌کننده در عملیات کربلای۵ بوده و نقش مهمی در شکستن دژهای مستحکم عراق داشته ـ در قالب مقاله‌ای ارائه کرده است.

مقاله پنجم این ویژه‌نامه "گزارش نبرد لشکر۳۱ عاشورا در عملیات کربلای۵ است. محمد اللهیاری با استفاده از مطالب دفتر راوی لشکر عاشورا و سایر راویان قرارگاه کربلا، عملکرد لشکر۳۱ عاشورا در عملیات کربلای۵ و به‌طور مشخص نقش این لشکر در تصرف پنج‌ضلعی و غرب نوک کانال ماهی را تشریح کرده است

در آخرین مقاله این ویژه‌نامه با عنوان "سازمان رزم و شدت درگیری در عملیات کربلای۵" نادر زارع‌زاده با استفاده از منابع منتشرشدهٔ مرکز به ارزیابی و بررسی سازمان رزم یگان‌های عراق و ایران در سه مقطع پس از عملیات والفجر۸، آستانه عملیات کربلای۵ و پس از عملیات کربلای۵ پرداخته است.

در بخش معرفی کتاب این ویژه‌نامه هم آقای سجاد نخعی کتاب *رابطه زهرآگین امریکا، عراق و بمباران شیمیایی حلبچه* را معرفی کرده است. این کتاب اثر یوست آر. هیلترمن می‌باشد که با ترجمه یعقوب نعمتی و به همت نشر مرزوبوم به چاپ رسیده است.

در بخش همایش‌های مرکز نیز گزارش رونمایی از کتاب *رابطه زهرآگین امریکا، عراق و بمباران شیمیایی حلبچه* درج شده است. این گزارش به کوشش خانم زهرا ناظری گردآوری شده است.

همچنین در بخش بررسی و نقد کتاب این ویژه‌نامه سعید سرمدی *اطلس کردستان در جنگ ضد شورشگری و دفاع مقدس* را نقد کرده است.

ویژه‌نامه تاریخ شفاهی - فصلنامه شماره ۴۶ نگین ایران

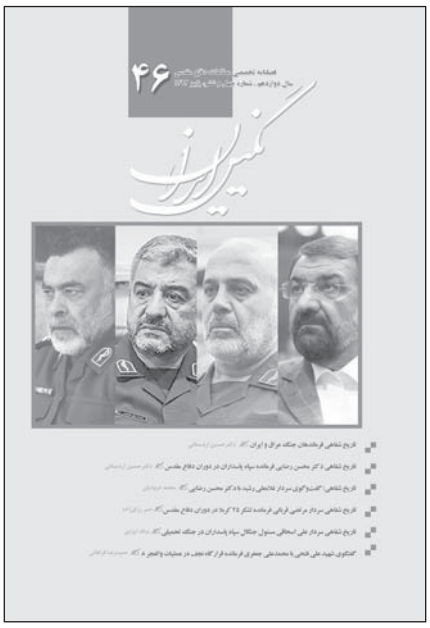

مقدمه

در تعریف تاریخ شفاهی گفته شده است: شرح و بازشناخت یک رویداد براساس دیده‌ها، شنیده‌ها و کرده‌های شاهدان و ناظران و فعالان آن رویداد است. موضوع تاریخ شفاهی (history oral) برای نخستین‌بار، پس از پیروزی انقلاب اسلامی و با انتشار خاطرات اشخاص مؤثر در رژیم گذشته مورد توجه قرار گرفت.

اجرای این طرح صرف‌نظر از اغراض و ملاحظات سیاسی به‌لحاظ روش به‌دلیل دسترسی نداشتن به اسناد و مدارک معتبر برای تاریخ‌نویسی و همچنین تمایل به تسریع در بیان تاریخ گذشته بوده است. افزون‌براینها، اصرار به دفاع از عملکرد و مواضع اشخاص مؤثر در وقایع گذشته، سبب شد تا تمایل شدیدی برای بیان خاطرات به روش گفت‌وگو ایجاد گردد که از آن به‌عنوان تاریخ شفاهی یاد می‌شود. تاریخ شفاهی حجم بیشتری از مطالب را در چارچوب روشمند و قاعده‌مند ارائه می‌کند.

باتوجه‌به اهمیت تاریخ شفاهی ویژه‌نامه دیگری از فصلنامه *نگین ایران* (شماره۴۶) به تاریخ شفاهی فرماندهان جنگ اختصاص یافته است.

در اولین مطلب این ویژه‌نامه، دکتر حسین اردستانی، اهمیت تاریخ شفاهی فرماندهان جنگ و میزان پیشرفت این پروژه در مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس را درقالب مقاله‌ای با عنوان "تاریخ شفاهی فرماندهان جنگ ایران و عراق" بیان کرده است.

دومین مقاله این ویژه‌نامه به یکی از جلسات تاریخ شفاهی دکتر محسن رضایی فرمانده سپاه پاسداران در دوران دفاع مقدس، اختصاص یافته است. در این جلسه، دکتر اردستانی رئیس مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس و چند تن از فرماندهان سپاه در تاریخ ۱۳۹۱/۳/۸، به گفت‌وگو با دکتر محسن رضایی پرداخته‌اند و موضوعاتی مانند تأثیر مقاومت دربرابر تهاجم ارتش عراق و توقف و تثبیت آن و بررسی عملیات‌های گسترده و محدود

آزادسازی مناطق اشغالی در سال اول جنگ را مطرح ساخته درباره آنها بحث و گفت‌وگو کرده‌اند.

مقاله سوم این ویژه‌نامه نیز یکی از جلسات تاریخ شفاهی سردار غلامعلی رشید است که در این جلسه سردار رشید با دکتر محسن رضایی به گفت‌وگو پرداخته و درباره با نقش فرمانده سپاه در آغاز، حین و پایان جنگ و همچنین نوع ارتباط ایشان با فرماندهان ارتش در طول جنگ، پرسش‌هایی را مطرح کرده است. کارکرد قدرت نظامی ایران برای تأمین اهداف سیاسی، به‌ویژه در مقطع جنگ، از دیگر موضوعاتی است که در این جلسه به‌طور مفصل درباره آنها بحث و گفت‌وگو شده است. این مقاله را محمد درودیان مجری تاریخ شفاهی سردار رشید تنظیم کرده است.

مقاله چهارم این ویژه‌نامه که تحت عنوان "تاریخ شفاهی مرتضی قربانی فرمانده لشکر۲۵ کربلا در دوران دفاع مقدس" به چاپ رسیده است، درواقع واگویه‌های سردار سرتیپ پاسدار مرتضی قربانی در عملیات فتح‌المبین می‌باشد. در این گفت‌وگو سردار قربانی از اتخاذ تدابیر حکیمانه امام(ره) در اداره امور جنگ سخن می‌گوید و به تلاش و ممارست فرمانده‌هان عرصه نبرد برای جذب نیرو، گسترش سازمان رزم سپاه و تشکیل یگان‌های جدید و نیز آماده‌سازی زمین، نیروها، امکانات، تجهیزات و تسلیحات و... در عملیات فتح‌المبین اشاره می‌کند. این مقاله را امیر رزاق‌زاده راوی و پژوهشگر مرکز، تهیه و تنظیم کرده است.

پنجمین مقاله این ویژه‌نامه با عنوان "تاریخ شفاهی سردار علی اسحاقی مسئول شنود سپاه پاسداران در دوران دفاع مقدس"، ماحصل ششمین جلسه گفت‌وگوی یدالله ایزدی با سردار علی اسحاقی، با موضوع شنود در عملیات بیت‌المقدس و آزادسازی خرمشهر است.

در بخش گفت‌وگوی این ویژه‌نامه با عنوان "گفت‌وگوی شهید علی فتحی با محمدعلی جعفری فرمانده قرارگاه نجف در عملیات والفجر۸"، گزارشی از شهید علی فتحی راوی مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ درج شده است. وی در تاریخ ۱۳۶۵/۱/۱۵ پس از گذشت یک ماه از اجرای موفقیت‌آمیز عملیات والفجر۸، با آقای عزیز جعفری فرمانده قرارگاه نجف که مأموریت اجرای عملیات محدود و یدک در عملیات والفجر۸ را برعهده داشت، درباره انتخاب منطقه فاو، اختلاف فرماندهان درباره منطقه و طرح عملیات اصلی گفت‌وگویی انجام داده که آقای حمیدرضا فراهانی متن آن را تنظیم کرده است.

در بخش همایش این ویژه‌نامه، خانم زهرا ناظری گزارش رونمایی از ۴ عنوان کتاب مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس با حضور سردار صفوی را گردآوری نموده است.

در قسمت معرفی کتاب این ویژه‌نامه نیز *کتاب‌های شهید همت در مکتب نبوی* و *قوی‌ترین شریک جرم* به خوانندگان معرفی شده است. کتاب شهید همت در مکتب نبوی را آقای علیرضا شفیعی تألیف کرده و کتاب قوی‌ترین شریک جرم نیز نوشته مارین ویلمسه است که مرحوم محمدعلی خرمی آن را ترجمه کرده است. این بخش از فصلنامه را آقای سید حمزه حسینی گردآوری نموده است.

در بخش بررسی و نقد کتاب این ویژه‌نامه نیز گزارشی از جلسه نقد و بررسی کتاب *روند جنگ ایران و عراق* نوشته دکتر حسین علایی درج شده است. این بخش را نیز خانم ناظری گردآوری کرده است.

ویژه‌نامه عملیات خیبر - فصلنامه شماره ۴۳ نگین ایران

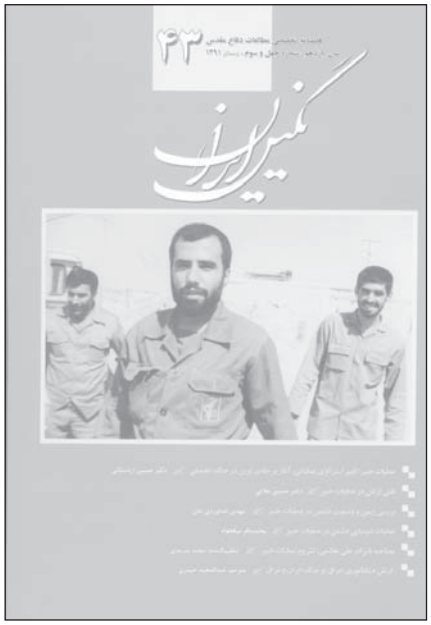

مقدمه

عملیات خیبر مهم‌ترین عملیات ایرانیان پس از عملیات رمضان می‌باشد. این عملیات در جبهه جنوبی و شرق و شمال شهر بصرهٔ عراق طرح‌ریزی شد. قرارگاه خاتم الانبیا(ص) این عملیات را طرح‌ریزی و با به‌کارگیری دو قرارگاه کربلا و نجف اجرا کرد. ویژگی برجسته این عملیات به‌کارگرفتن بیش از ۲۰۰ گردان رزمی و ۵۰۰ قایق و طرح‌ریزی عملیات در نهایت اختفا بود. این عملیات در روز سوم اسفند ۱۳۶۲ با رمز یا رسول‌الله(ص) و با فرماندهی محسن رضایی اجرا شد. می‌توان گفت که طرح عملیات خیبر پاسخ به بن‌بست تاکتیکی ایجادشده در جنگ بود، چراکه قبل از این عملیات، دشمن سراسر جبهه‌های خود را با عملیات مهندسی کاملاً مسلح کرده بود، دراین‌حال، فرماندهی کل سپاه، منطقه هورالهویزه را که ارتش بعثی امکان مسلح‌کردن زمین آن را نداشت، برای نبرد انتخاب کرد و عملیات خیبر به‌عنوان اولین عملیات آبی–خاکی انجام‌شده در دفاع مقدس در این منطقه اجرا شد.

به‌منظور واکاوی بیشتر و تبیین جزئیات عملیات خیبر، مقرر شد که یک شماره (۴۳) از فصلنامه نگین به این عملیات اختصاص یابد که در ادامه نگاهی گذرا به این ویژه‌نامه می‌شود.

در اولین مقاله این ویژه‌نامه با عنوان "عملیات خیبر؛ تغییر استراتژی عملیاتی، آغاز مرحله نوین در جنگ تحمیلی"، دکتر حسین اردستانی با استفاده از منابع اختصاصی مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس به بررسی عملیات خیبر و نقش این عملیات در تغییر راهبرد عملیاتی ایران پرداخته است.

دکتر حسین علایی در دومین مقاله این ویژه‌نامه، به "نقش ارتش در عملیات خیبر" پرداخته است. در این مقاله عنوان شده است که در عملیات خیبر، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی نقش اصلی را در محور هورالهویزه برعهده داشت و توانست به عمق مواضع ارتش عراق تا کنار رودخانه دجله در مسیر جاده بصره – بغداد پیشروی کند و جزیره مجنون را در آب‌های هور به تصرف خود درآورد. در این عملیات، ارتش جمهوری اسلامی ایران علاوه‌بر اجرای تک در محور زید، از عملیات سپاه به‌ویژه ترابری امکانات و نفرات و تأمین پوشش هوایی پشتیبانی کرد.

سومین مقاله این ویژه‌نامه با عنوان "بررسی زمین و وضعیت دشمن در عملیات خیبر" را مهدی خداوردی پژوهشگر و راوی مرکز، تنظیم کرده است. در این نوشتار تلاش شده است اقدامات عملیاتی گروه‌های اطلاعاتی خودی که با تلاش فراوان و حتی نثار جان خود اطلاعات مفیدی از دشمن به دست آوردند، شرح داده شود. این اطلاعات، استحکامات و موانع، نگرش فرماندهان عراقی به حضور رزمندگان در منطقه عملیاتی، تاکتیک نبرد پدافندی عراق،

اقدامات تاکتیکی و مراتب هوشیاری عراق در آستانه عملیات و نقاط قوت و ضعف عراق را شامل می‌شود.

در چهارمین مقاله این ویژه‌نامه با عنوان "جنگ شیمیایی دشمن در عملیات خیبر" نوشته محمدباقر نیکخواه، حملات شیمیایی عراق در عملیات خیبر و مواضع سازمان ملل و شورای امنیت بررسی شده است.

مصاحبه با علی هاشمی و تشریح عملیات خیبر پنجمین مقاله این ویژه‌نامه است. در این پژوهش، ابوالفضل موسوی راوی مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ، با علی هاشمی فرمانده قرارگاه نصرت و مسئول اصلی شناسایی منطقه، در تاریخ ۱۳۶۲/۱/۱۳ مصاحبه کرده و تحلیل‌ها و خاطرات فردی وی را ـ که نقش بسیار مهمی در آماده‌سازی منطقه برای اجرای عملیات برعهده داشته ـ در مدت ۷۳ دقیقه ثبت و ضبط کرده است. سعید سرمدی راوی و پژوهشگر مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس این مقاله را تنظیم کرده است.

آخرین مقاله این ویژه‌نامه با عنوان "ارتش دیکتاتوری (عراق) و جنگ ایران و عراق، در واقع فصل هفتم کتاب *تاریخ تحلیلی نیروهای مسلح عراق* می‌باشد که آقای عبدالمجید حیدری آن را ترجمه کرده است. در این فصل از کتاب، نویسندگان موضوع ترغیب و ترهیب و چگونگی اعمال آن در ارتش عراق را در دوران حکومت صدام یا به‌ویژه در جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، بررسی کرده‌اند.

در قسمت گفت‌وگوی این ویژه‌نامه، مصاحبه با سردار سرلشکر غلامعلی رشید درباره عملیات خیبر درج شده است. در این گفت‌وگو، دکتر حسین اردستانی راوی مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ در قرارگاه نجف، پس از گذشت ۱۱ سال از عملیات خیبر، در تاریخ ۱۰ آذر ۱۳۷۳، در گفت‌وگویی یک ساعته با سردار رشید، به بررسی و کنکاش جنبه‌هایی از عملیات خیبر پرداخته است.

در بخش همایش‌های این ویژه‌نامه نیز گزارش واکاوی نقش لشکر۷ ولی‌عصر(عج) در عملیات والفجر۸ به قلم خانم زهرا ناظری آمده است.

در بخش اسناد این ویژه‌نامه، اسناد عملیات خیبر گردآوری شده و در معرض دید علاقه‌مندان قرار گرفته است.

معرفی کتاب این ویژه‌نامه هم به معرفی دو کتاب *دفاع مقدس در بیانات امام خمینی(ره)*، *خاورمیانه و کشورهای اسلامی* نوشته حجر اردستانی و کتاب *نبرد طریق القدس* نوشته امیر رزاق‌زاده اختصاص یافته است. که خانم مریم اسدی جعفری آن را تهیه کرده است.

در بخش بررسی و نقد کتاب نیز محمدباقر نیکخواه به بررسی کتاب *جنایات جنگی* پرداخته است. موضوع این کتاب حملات و بمباران‌های شیمیایی رژیم بعثی عراق در طول هشت سال جنگ تحمیلی می‌باشد. گزارش این نقد کتاب را خانم زهرا ناظری تنظیم نموده است.

ویژه‌نامه عملیات والفجر۸- فصلنامه شماره ۳۹ نگین ایران

مقدمه

در اوایل سال ۱۳۶۴، سپاه پاسداران به‌منظور خروج از بن‌بست نظامی پدیدآمده در جبهه‌ها و ایجاد تحول در وضعیت جنگ، طرح کلی یک عملیات بزرگ را ارائه داد؛ طرح عملیات والفجر۸ از برجسته‌ترین، ارزشمندترین و پیچیده‌ترین عملیات‌های رزمندگان اسلام در جنگ تحمیلی و از افتخارات جاویدان نیروهای مسلح. این عملیات در ششمین سال جنگ، در روز ۲۰ بهمن ۱۳۶۴ در مرز جنوبی استان خوزستان و در جنوب جزیره آبادان با هدف تصرف منطقه فاو و پیشروی به‌سمت بندر ام‌القصر و قطع ارتباط کشور عراق با دریا انجام شد. موفقیت در این عملیات، بالطبع، موازنه قوا را به سود ایران تغییر می‌داد.

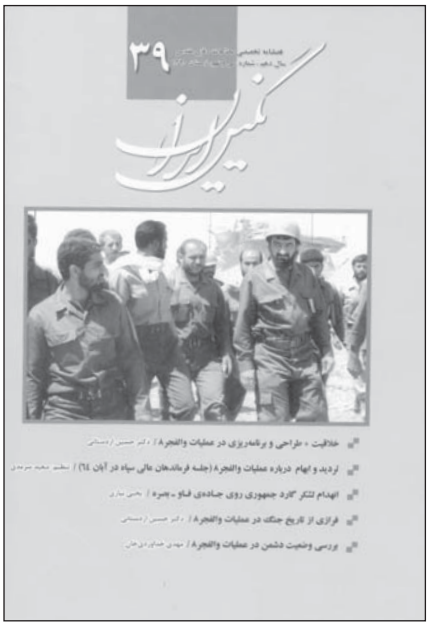

این عملیات با عبور نیروهای غواص از رودخانه عریض اروند آغاز شد و در زمان کوتاه، با گسترش سرپل گرفته‌شده، شهر فاو و مناطق و تأسیسات مهم اطراف آن تصرف شد و پاتک‌های مکرر و ۷۵ روزهٔ عراق برای بازپس‌گیری فاو مؤثر واقع نشد و بدین‌ترتیب، شهر فاو و سواحل عراق در کنار خلیج‌فارس در تصرف رزمندگان ایران باقی ماند.

باتوجه‌به اهمیت این عملیات، یکی از شماره‌های فصلنامه *نگین ایران* (شماره۳۹) به‌صورت ویژه‌نامه به این عملیات سرنوشت‌ساز اختصاص یافته است.

در اولین مقاله این ویژه‌نامه با عنوان خلاقیت + طراحی و برنامه‌ریزی در عملیات والفجر۸" به قلم دکتر حسین اردستانی، سه مؤلفه مذکور به‌اختصار، بررسی شده، و همچنین درباره این موضوع بحث شده است که شکست‌ها و پیروزی‌ها امری نسبی و شکست‌ها زمینه‌ساز و یک عامل تأثیرگذار بر پیروزی‌ها بوده‌اند.

"تردید و ابهام درباره عملیات والفجر۸" عنوان مقاله دوم این شماره از نشریه *نگین* است. سعید سرمدی راوی و پژوهشگر مرکز، در این پژوهش، جلسه فرماندهان عالی سپاه در آبان ۱۳۶۴ را تنظیم و تدوین کرده است. فرماندهان و مسئولان نیروی زمینی و قرارگاه‌های اصلی سپاه که اجرای عملیات فاو را با نیرو و امکانات محدود غیرممکن می‌دانستند، در جلسه‌ای با محسن رضایی فرمانده کل سپاه، دیدگاه‌ها و نظرهای گوناگون درباره این عملیات را بررسی کردند تا درباره انجام‌شدن یا نشدن این عملیات تصمیم نهایی را اتخاذ کنند. فضای صریح و چالشی و درعین‌حال صمیمانه و دوستانه و درج متن کامل گفت‌وگوها این جلسه، اطلاعات ارزشمندی درباره نحوه تصمیم‌گیری و فرماندهی این عملیات در اختیار خوانندگان قرار خواهد داد.

مقاله سوم این شماره از فصلنامه *نگین* با عنوان "انهدام لشگر گارد جمهوری روی جاده فاو ـ بصره" نوشته یحیی نیازی نویسنده و پژوهشگر مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس، می‌باشد. در این پژوهش نبرد رزمندگان اسلام در محدوده جاده استراتژیک فاو ـ بصره با لشکر گارد ریاست‌جمهوری عراق به‌اختصار شرح داده شده است. این مقاله با استفاده از منابع آرشیو مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس و استفاده از سایر کتب، نشریات و گفت‌وگو با فرماندهان، راویان و رزمندگان این نبرد تهیه شده و در خلال آن، چارچوب و زمینه‌های بحث، تصمیم‌گیری، ماهیت و عملکرد یگان‌های سپاه پاسداران در انهدام لشگر گارد ریاست‌جمهوری عراق بیان شده است.

چهارمین اثر این ویژه‌نامه "فرازی از تاریخ جنگ در عملیات والفجر۸" به روایت اسناد است که دکتر حسین اردستانی با استفاده از نوار راوی‌گری خود در این عملیات آن را تهیه کرده است. در این نوشتار، فرازهایی از حوادث عملیات فتح فاو، براساس گفت‌وگوی فرمانده کل سپاه با مسئولان زرهی و توپخانه و دو نفر از فرماندهان یگان‌ها بیان شده است.

در این گفت‌وگوها فرمانده سپاه می‌کوشد تا فرماندهان لشکرها و تیپ‌ها را توجیه کند که در این عملیات، باید بازسازی یگان در خط صورت گیرد و امکان عقب‌رفتن وجود ندارد.

آخرین مقاله این ویژه‌نامه "بررسی وضعیت دشمن پیش از عملیات والفجر۸" نام دارد. مهدی خداوردی راوی و پژوهشگر مرکز، در این مقاله به بررسی و تحلیل دو موضوع مهم شناخت دقیق و دریافت عمیق از دشمن درزمینه سخت‌افزاری (موضوعات مربوط به تجهیزات میدان نبرد، آرایش و گسترش نیروها) و مسائل مهم نرم‌افزاری (راهکنش‌ها و تبیین سیاست‌های جنگی فرماندهان) پرداخته و نتیجه گرفته است که در این فرایند، تجزیه‌وتحلیل رفتاری دشمن به‌ویژه در حوزه نرم‌افزاری اهمیت بسزایی دارد.

در بخش همایش‌های این ویژه‌نامه، به نقش لشکر ویژه ۲۵ کربلا در عملیات والفجر۸ پرداخته شده است که گزارش این همایش را آقای احسان حسینی‌نسب تهیه کرده است.

در بخش اسناد این ویژه‌نامه نیز با درج اسنادی از عملیات والفجر۸، این عملیات از دید اسنادی بررسی شده است.

در قسمت معرفی کتاب این ویژه‌نامه، کتاب‌های شهید مهدی باکری و حسن باقری و همچنین کتاب *درس‌هایی از جنگ مدرن* (جلد دوم) نوشته آنتونی کردزمن و آبرهام واگنر معرفی شده‌اند. خانم مریم حاج‌محمدی این گزارش را تهیه کرده است.

در بخش نقد و بررسی کتاب نیز حسن دری کتاب *ارتش در فاو* را نقد کرده است.

ویژه‌نامه زرهی سپاه – فصلنامه شماره ۲۷ نگین ایران

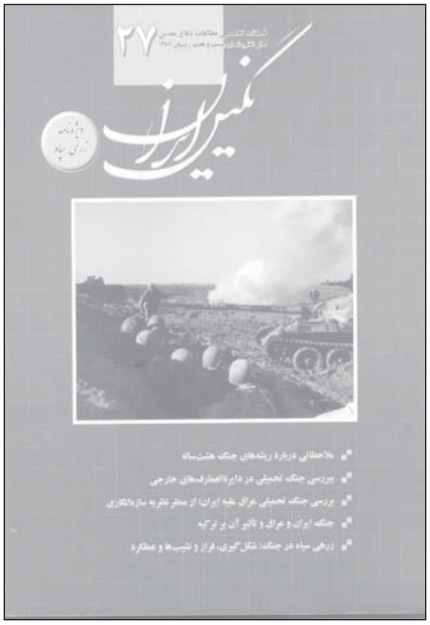

بخش ویژه این شماره به زرهی سپاه اختصاص دارد که در آن علاوه‌بر گزارش میزگرد و درج مصاحبه اختصاصی انجام شده با برخی فرماندهان زرهی سپاه در دوره جنگ ایران و عراق و حال حاضر، مقاله‌ای دراین‌باره نوشته شده و اسنادی درخصوص یگان زرهی در جنگ ارائه شده است.

در میزگرد فصلنامه، چهار تن از فرماندهان سپاه چگونگی شکل‌گیری یگان زرهی سپاه در طول جنگ و موانع و مشکلات موجود در این راه را بررسی کرده‌اند؛ دستاورد ارزشمندی که با همه موانع سخت‌افزاری و نرم‌افزاری به‌همت و اراده فرماندهان و رزمندگان و با به‌غنیمت‌گرفتن تجهیزات زرهی دشمن پایه‌گذاری شد و به‌تدریج توسعه یافت. گزارش این میزگرد به‌همت گروه پژوهش فصلنامه تهیه شده است.

گفت‌وگوی اختصاصی مجله نیز به موضوع زرهی سپاه اختصاص دارد. در این گفت‌وگو سردار یزدان مؤیدپور از فرماندهان زرهی سپاه در دوره جنگ، چگونگی تحول ساختاری این نیرو در دوره‌های مختلف را شرح داده است. این گفت‌وگو به‌همت گروه پژوهش فصلنامه تهیه شده است.

مقاله اختصاصی این بخش عملکرد و تجربیات زرهی

ایران در دوران دفاع مقدس با تأکید بر زرهی سپاه" نام دارد که بخشی از پایان‌نامه کارشناسی ارشد آقای حسین سرخیلی می‌باشد که با راهنمایی آقای حسین اردستانی نوشته شده است. می‌باشد.

در بخش اسناد و گزارش‌ها تلاش شده است تا چند سند از اسناد مرکز اسناد دفاع مقدس درمورد زرهی سپاه، مشکلات سپاه دراین‌زمینه و گلایه‌نامه‌های فرماندهان دراین‌باره انتخاب و ارائه شود تا خوانندگان به‌صورت مستند از چگونگی شکل‌گیری این واحد زرهی و مشکلات آن مطلع شوند. این بخش را نیز گروه پژوهش فصلنامه تدوین کرده است.

آخرین بخش این ویژه‌نامه نیز معرفی و نقد کتاب می‌باشد. در این قسمت، سه کتاب در حوزه مباحث جنگ ایران و عراق و مباحث نظری جنگ معرفی شده است. یکی از کتاب‌ها درمورد مذهب، انقلاب و جنگ ایران و عراق است و دو کتاب دیگر به مباحث نظری جنگ در تمدن بشری و تعامل جنگ با فرهنگ راهبردی پرداخته‌اند.

کتاب اول با عنوان "مذهب و جنگ در ایران انقلابی" نوشته ساسکیا کیلینگ را آقای دکتر حیدرعلی بلوچی نقد کرده است.

کتاب دوم با عنوان "جنگ تمدن بشری" نام دارد. نویسنده کتاب آذر گت می‌باشد و آقای محمود یزدان‌فام آن را معرفی و نقد کرده است.

کتاب سوم "فرهنگ استراتژیک و روش‌های جنگ" نوشته لارتس سوندهاوس می‌باشد که آقای حیدرعلی بلوچی آن را معرفی و نقد کرده است.

ویژه‌نامه توپخانه سپاه - فصلنامه شماره ۲۶ نگین ایران

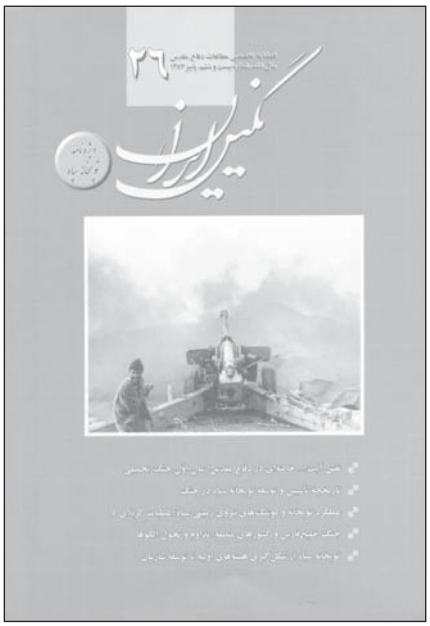

در این شماره از فصلنامه نگین در بخش مقالات، پنج مقاله درج شده است. در مقاله نخست، به نقش و عملکرد آیت‌الله خامنه‌ای در سال اول جنگ تحمیلی اشاره شده است. آقای سجاد راعی در این مقاله به این موضوع اشاره کرده است که آیت الله خامنه‌ای از همان ابتدای پیروزی انقلاب اسلامی، یکی از شخصیت‌های طراز اول و مورد اطمینان حضرت امام خمینی(ره) بودند و به همین دلیل، در طول جنگ تحمیلی، مناصب مهم و کلیدی به ایشان واگذار می‌شود و ایشان نیز در مدیریت و هدایت امور جنگ و همچنین تقویت روحیه رزمندگان اسلام، منشأ تحولات مثبتی بودند.

دو مقاله بعدی این ویژه‌نامه به موضوع اختصاصی این شماره؛ پیدایش، تحول و نقش و عملکرد توپخانه سپاه پاسداران انقلاب اسلامی ایران در دوران دفاع مقدس مربوط است. در مقاله نخست این بخش، سیر شکل‌گیری سازمان توپخانه سپاه به قلم شهید یزدانی تشریح شده است. نویسنده که از نزدیک شاهد پیدایش و توسعه سازمانی این یگان بوده به ضرورت‌های ایجاد

یگان توپخانه در سپاه اشاره کرده و توضیح داده است که سپاه چگونه توانست در اوج تحریم‌ها در طول جنگ، در وضعیتی که تولیدکنندگان سلاح‌های سنگین از فروش سلاح به ایران خودداری می‌کردند، توپ‌های لازم را برای یگان تازه‌تأسیس خود فراهم آورد.

در مقاله دوم این قسمت، عملکرد توپخانه سپاه در عملیات کربلای۵ ـ که یکی از مهم‌ترین عملیات‌های ایران در طول هشت سال جنگ تحمیلی بوده، ارزیابی شده است. این مقاله را سردار یعقوب زهدی نوشته است.

یکی از دستاوردهای ارزشمند سپاه در جنگ تحمیلی، تشکیل توپخانهٔ این نیرو در اوایل جنگ تحمیلی بوده است. بخش‌های میزگرد، مصاحبه اختصاصی و ابتکارات و نوآوری فصلنامه *نگین ایران* در این شماره به‌طور ویژه به موضوع شکل‌گیری توپخانه سپاه اختصاص یافته است. در بخش میزگرد نشریه، تعدادی از فرماندهان سپاه چگونگی شکل‌گیری توپخانه سپاه را بازگو کرده و عملکرد آن را تشریح کرده‌اند. گفت‌وگوی اختصاصی فصلنامه هم با سردار حمید سرخیلی از دست‌اندرکاران اولیه توپخانه سپاه انجام شده که چگونگی شکل‌گیری توپخانه سپاه شرح داده است. در بخش ابتکارات و نوآوری هم برخی ابتکارات مسئولان و فرماندهان سپاه در حوزه یگان توپخانه در طول جنگ بیان شده است. میزگرد و مصاحبه با سردار سرخیلی را گروه پژوهش فصلنامه انجام داده است.

در بخش اسناد و گزارش‌های فصلنامه، شش سند و گزارش کوتاه درمورد تحولات توپخانه ایران و عراق و دیگر موضوعات مرتبط با این یگان گنجانده شده است. در مطلب نخست، "عملکرد و شکل‌گیری توپخانه به روایت اسناد" بیان شده که آقای داوود ریاحی آن را تنظیم کرده است.

"عملکرد توپخانه قرارگاه نجف اشرف در عملیات بدر" موضوع گزارش بعدی می‌باشد که شهید یزدانی در زمان جنگ آن را تهیه کرده است. در این گزارش بر مشکلاتی چون کمبود نیروی انسانی متخصص و ثابت و ناهماهنگی‌های موجود بین توپخانه سپاه و ارتش در طرح‌ریزی و اجرای آتش، اشاره شده است.

در گزارش سوم چگونگی راه‌اندازی توپخانهٔ خرمشهر بیان شده است که آقای مصطفی اسکندری‌پور تنظیم کرده است و تعداد شهدای توپخانه سپاه در طول هشت سال دفاع مقدس، متن سند چهارم است.

"وضعیت توپخانه ارتش عراق در جنگ"، موضوع گزارش پنجم است که از دو سند جداگانه تشکیل شده است. در این سندها فرماندهان عراقی وضعیت توپخانه خود را بررسی کرده و درباره چگونگی تقویت آن بحث و گفت‌وگو کرده‌اند.

در قسمت معرفی و نقد کتاب هم کتاب‌های *رقابت ایران و عربستان سعودی در بین دو جنگ*، توسط دکتر حیدرعلی بلوچی معرفی و نقد شده است. جلد دوم *درس‌های جنگ مدرن نوین؛ جنگ (ایران و عراق)* دکتر حسین یکتا و *چرا ملت‌ها اقدام به جنگ می‌کنند؟* را دکتر عبدالله قنبرلو نقد و معرفی کرده‌اند. در بخش اطلاع‌رسانی نیز گزارشی از نشست مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس در نقد و بررسی کتاب *حقوق بشردوستانه در جنگ ایران و عراق: با تأکید بر رفتار عراق*، آمده است که گروه پژوهش فصلنامه آن را تنظیم کرده است. گفت‌وگو با نصرالله صمدزاده مسئول کتابخانه جنگ دفتر ادبیات و هنر مقاومت، موضوع گزارش پایانی این بخش است خانم زهرا ابوعلی این گزارش را تهیه کرده است.

ویژه‌نامه عملیات رمضان - فصلنامه شماره ۲۵ نگین ایران

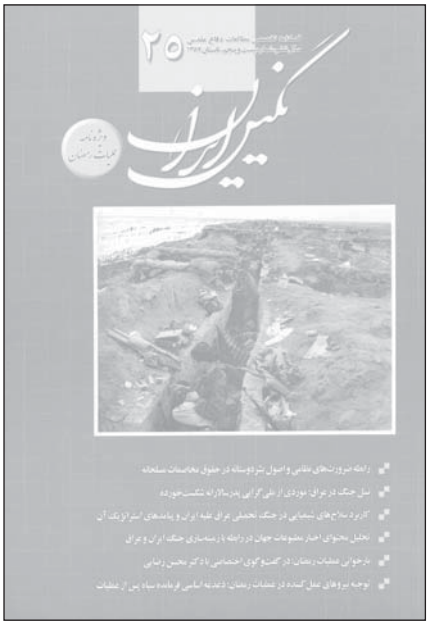

موضوع اختصاصی این شماره از فصلنامه *نگین ایران*، عملیات رمضان می‌باشد. عملیات رمضان یکی از مهم‌ترین عملیات‌های دوران جنگ و جداکننده دو مقطع تاریخی در راهبردهای نظامی دو کشور ایران و عراق محسوب می‌شود. به همین دلیل، مورخین و تحلیل‌گران جنگ ایران و عراق به این عملیات توجه ویژه‌ای داشته و دارند. درباره عملیات رمضان تاکنون مطالب زیادی نوشته و منتشر شده است، باوجوداین، ناگفته‌های زیادی درباره آن وجود دارد. بخشی از ناگفته‌های این عملیات در گفت‌وگوی اختصاصی گروه پژوهش فصلنامه با فرمانده سپاه پاسداران در آن زمان، دکتر محسن رضایی، بیان و تشریح شده است. در بخش نوآوری و ابتکارات، این فصلنامه دو موضوع مورد توجه قرار گرفته است؛ نخست، عملیات رمضان و درس‌های راهبردی‌اش برای نیروهای نظامی ایران تحلیل شده و سپس به موضوع بن‌بست ایجادشده در این عملیات به‌دنبال موفقیت‌های اولیه آن و تأثیر آن در گرایش فرماندهان سپاه به اجرای عملیات‌های بعدی در منطقه هور پرداخته شده است. فرماندهان با درس‌هایی که از عملیات رمضان گرفتند، توانستند عملیات موفق دیگری را در این منطقه اجرا کنند که عملیات‌های خیبر و بدر در منطقه جزایر مجنون از نتایج این عملیات است. بن‌بست در عملیات رمضان در شرق بصره، در سطح عملیاتی به طرح‌ریزی دو عملیات مهم ایران در منطقه هور و در سطح تاکتیکی به نوآوری جدیدی انجامید که در عملیات‌های بعدی در انهدام نیروهای زرهی دشمن نقش بسیار مهمی داشت. این مقاله را آقای دکتر هادی نخعی گردآوری نموده است نوآوری راهکنشی (تاکتیکی) ایران، تشکیل تیم‌های شکار تانک بود که سند مزبور چگونگی آن را توضیح می‌دهد.

در بخش اسناد که به‌طور کامل به عملیات رمضان اختصاص یافته ده سند ارائه شده است. در این بخش تلاش شده است که مراحل مختلف عملیات رمضان با استفاده از اسناد و گزارش‌های موجود تشریح شود. در مطلب نخست، که برگرفته از کتاب بیستم روزشمار است و گروه پژوهش فصلنامه آن را گردآوری کرده است مراحل گوناگون عملیات به‌طور مختصر بیان شده و تلاش گردیده است تا خوانندگان با کلیت این عملیات آشنا شوند. همچنین یادآوری شده است که ایران برای تأمین اهداف نظامی خود باید در روش‌های نظامی‌اش تغییر ایجاد کند.

عملیات رمضان آغاز ورود ایران به خاک عراق بود و عملاً مرحله‌ای جدید در جنگ ایران و عراق محسوب می‌شد. اجرای عملیات و ورود ایران به خاک عراق در مقاله آقای لطف‌الله‌زادگان تشریح شده است.

عملیات رمضان در مراحل پنج‌گانه خود موفق به

تأمین اهداف نشـد و این موضوع می‌توانسـت در روحیه نیروهـای رزمنـده تأثیـر منفی بگـذارد. محسـن رضایی فرمانـده سـپاه در دوران جنـگ، با درک ایـن موضوع در اقدامـی آسیب‌شناسـانه، در جمع فرماندهـان و نیروهای رزمنده حضور یافت و کوشید تا از بروز ناامیدی در میان آنـان جلوگیری کرده، آنها را به شـناخت بهتر دشـمن و اقدامات موفقیت‌آمیز تشـویق کند. این موضوع در سـند بعدی ارائه‌شـده در این قسـمت آمده اسـت.

عملیات رمضان همانند همه عملیات‌های دیگر از منظر نیروهای دشمن نیز قابل‌بررسی و ارزیابی است. اقدامات عراق در این عملیات نقشی اساسی در جلوگیری از موفقیت رزمندگان ایران داشت. دو سند بعدی این بخش، به تحلیل عراق از عملیات رمضان و راهکنش‌های عراق برای جلوگیری از پیشروی نیروهای ایران اختصاص دارد. در سند نخست که ارتش عراق آن را تهیه کرده است، درس‌های عراق از عملیات رمضان بیان شده و برای استفاده از نکات آموزنده‌اش دراختیار یگان‌های ارتش عراق قرار گرفته است. سند دوم، گزارش معاونت اطلاعات عملیات قرارگاه نصر از راهکنش‌های عراق در ایجاد موانع و مثلثی‌ها در منطقه عملیاتی رمضان است که درعمل، نقش مهمی در جلوگیری از موفقیت نیروهای ایرانی داشت.

در کنار عراق، سازمان منافقین نیز در گزارشی درون‌گروهی، عملیات رمضان را تحلیل کرده است. این موضوع در سند بعدی ارائه شده در این قسمت آمده است.

دفتر برنامه‌ریزی نظارت و ارزشیابی ستاد مرکزی سپاه، در طول جنگ، وظیفه بررسی عملکرد یگان‌های رزمی سپاه را برعهده داشت. گزارش نظارتی این واحد از عملکرد تیپ ۳۱ عاشورا در عملیات رمضان سند دیگری است که در اسناد این ویژه‌نامه گنجانده شده است. این سند می‌تواند جنبه‌های دیگری از این عملیات را برای خواننده روشن سازد.

عملیات رمضان از منظر آماری نیز قابل‌ارزیابی است. در سند بعدی این بخش به این موضوع پرداخته شده است.

آخرین سند این بخش، یک سند عراقی است که میزان شناخت عراق را از نیروهای رزمنده بسیجی و سپاهی ایران در آستانه عملیات رمضان نشان می‌دهد.

در بخش با راویان مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس، گزارشی از عملکرد قرارگاه فجر در عملیات رمضان آمده است. این گزارش را شهید محمد گرکانی بلافاصله بعد از عملیات رمضان تهیه کرده است.

در بخش روزشمار جنگ این نشریه که مواضع کشورها و حوادث و رویدادهای مهم جنگ در حوزه‌های مختلف نظامی و سیاسی در سطوح مختلف داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی بیان می‌شود، وقایع مقطع زمینه‌سازی شروع جنگ (تابستان ۱۳۵۹) ذکر شده است.

در قسمت نقد و معرفی کتاب این ویژه‌نامه، کتاب *رابطه* مسموم بررسی شده است. موضوع این کتاب کمک‌های امریکا به عراق برای تهیه سلاح‌های شیمیایی و بمباران شهر حلبچه می‌باشد. این بخش را دکتر حیدرعلی بلوچی تهیه کرده است.

در بخش اطلاع‌رسانی نیز گزارش نشست نقد و بررسی کتاب "*خرمشهر در جنگ طولانی*" نوشته مهدی انصاری، محمد درودیان و هادی نخعی آمده است. این کتاب، از جمله آثار مهم منتشرشده در مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس است که به وقایع خرمشهر در آغاز حملهٔ عراق به ایران در سال ۱۳۵۹، و مقاومت مردم و رزمندگان این شهر دربرابر ارتش عراق در آن شرح داده شده است. این گزارش را خانم زهرا بوعلی تنظیم کرده است.